

LISTEK.

O narodnih pravnih nazorih.

Spisal Fr. Milčinski, c. kr. dež. sod. svetnik.

V narodopisju zavzema tudi pravo svoje mesto.

V prislovciah se zbrušena lesketa stoinstoletna pravna modrost naroda. V Kocbekovi zbirki pregovorov, prilik in rekov je najti celo vrsto takih, ki se nanašajo na pravo. Nekaj jih je prav jedratih vmes. N. pr.: Beseda dolg dela. — Boj se tega, ki prisega. — Cvenk večkrat pravico preupije. — Česar ljudstvo ne graja, nikogar vest ne peče. — Da se pravica prav spozna, treba je čuti dva zvona. — Glad se obešala ne boji. — Kdor ima moč, ima tudi pravico. — Kjer ni postave, tam ni prestopka. — Nove postave, nove zmešnjave. — Postave so kakor pajčevina: muhe drže, čmrlje izpuste. — Ti meni, jaz tebi, najkrajša je pot in malo zmot. —

Na drugi strani pričujejo pravne vraže, da poleg modrosti tudi abotnost v priprostem narodu še ni izumrla. Najbolj znane slovenske pravne vraže so one pri priseganju. Nekaj malega je d njih pisal Navratil v letopisu Slovenske Matice za leto 1896 na strani 41. Iz lastnih izkušenj bi še to dodal, da se nosne ženske včasih branijo priseči, češ, da ne bi prisega padla na bitje pod srcem. Svoj prostorček naj najde tukaj tudi dogodbica, ki mi jo je lansko leto par dni pred svojo smrtjo pisal iz Slatine rajnki dr. Josip Kušar in ki se glasi tako: Pred kratkim je stala pred kazenskim sodnikom v Kranju obdolženka M. P., ki misli, da ves svet zgol iz sovraštva krivo prisega zoper njo. Zaslišati se bi morala in poprej zapriseči priča S., toda M. P. se je po robu postavila in izjavila, da tej babi ne da prisege in ne pusti, da bi prisegla, drugače če ji sodnik da »živo prisego«. Na sodnikovo vprašanje je potem pojasnila: »Živa prisega je taka, da bo S.-ovo koj hudič vzel, ko bo prisegla, saj bo tako po krivem pričala.«

Med pravne vraže spadajo tudi pravni talismani, »Kolamonovi žegin«, ki jih praznovorni ljudje s sabo jemlje na sodišče, da se obvarujejo obsodbe in enakih neprilikh. Ko sem služboval

leta 1896. v Idriji, je tak listek padel neki obdolženki iz žepa. Listek sem izročil rajnkemu dru. Štreklju, napisano pa je bilo na listku nekako tako, da iz sodne hiše trije mrtvi možje gledajo pri oknih, prvi brez glave, drugi brez srca, tretji brez jezika ali kali, Bog daj svojo pomoč, da se stvar na sodišču brez škode konča. Enakosloven »zapis« uporabljajo tudi lužiški Slovani, kakor to poroča dr. A. Hellwig v »Verbrechen und Aberglaube«.

V narodopisje spadajo nadalje pravni običaji n. pr. pri kupčijah: udarjanje v roke, likof, božji denar itd.

Manj znane nego so pravne prislovice, vraže in navade, praktičnim pravnikom pa le še bolj zanimivi so slednjič narodni nazeri o raznih določbah uzakonjenega prava. Čudno je, kako so često široki krogi naroda trdno uverjeni, da zakon kaj določa, pa ni sence tega najti v paragrafi. Takr krivi nazeri o živem zakonu, ki imajo svoje vire v prastarih običajih, nekdanjih zakonih, morebiti tudi v slučajnih dogodkih, so dostokrat vzrok brezupnim tožbam in pritožbam. Nudijo pa hkratu zanimiv vpogled v pravni čut naroda in služijo lahko pri razlagi prave volje ob pogodbah ali oporokah. Kar sem takih pravnih nazorov v teku svojega sodnega poslovanja v Ljubljani, pri raznih sodiščih na Gorenjskem in v Idriji prilično zvedel in so mi tovariši iz drugih okrajev potrdili o njih, da so tudi njim znani, jih nastopno pribčujem.

Iz pravnih odnošajev med zakonci.

Nevesto se lahko zaara; če zaroko razdere, mora vrniti dvojno aro.

Mož ima pravico, svojo ženo strahovati. — Samo »čez tarifo« je ne sme udariti, je pripomnil neki očanec na Brdu.

Če žena zapusti moža pa se spet poravnata, mora mož priti ponjo, da jo pelje domov.

Mož je plačnik vseh dolgov, ki jih napravi žena, dokler je javno ne prekličē. Če mož prodaja svojo domačijo, mora biti žena zraven. »Kar je žena, to je mož.«

Iz varstvenega in skrbstvenega prava.

Nezakonski otroci. Nezakonska mati mora priseči, čigav je otrok. — Ako je nezakonski oče voljan, poročiti otrokovo mater, pa ga ona ne mara, ni dolžan plačati alimentov. Kdor nezakonsko mater poroči, prevzame tudi skrb za otroka,

čeprav ni njegov: »saj ga je videl.« — Rejnica ni zavezana, otroka prej dati iz rok, dokler ni poravnana vsa zastala rejnina.

Zakonski otroci. Moža, ki ne skrbi za ženo in deco, se sme dati v prisilno delavnico.

Skrbstvo. Kot zapravljevec se sme le tisti preklicati, ki je odprodal že kaj sveta. Preklic velja le za tri leta.

Iz dedinskega prava.

Testament velja le eno leto, vsako leto ga je treba ponoviti ali nanovo podpisati. Za priče so sposobni le možje (namreč oženjeni) in ki so bili vojaki. — Da se oporoke ne more ovreči, je treba voliti kaj za rimske maše ali za šolo. Iz istega namena se je svoj čas v kamniškem okraju večkrat bralo v oporokah presenetljivo volilo 10 gold. samemu presvitlemu cesarju.

Nujni delež znaša deset kron. Če ni otrók, imajo pravico do nujnega deleža tudi srtanski sorodniki.

Pravico, da prevzame domačijo, ima najstarejši sin.

Iz zapuščine duhovnika si sme vsak domačin kaj vzeti.

Iz obligacijskega prava.

Na cesti se ne sme terjati dolga, sicer dolg mine.

Polagoma nastalega dolga ni treba vsega hkratu plačati, ampak polagoma.

Iz kazenskega prava.

Razžaljenje časti. Toži se lahko tudi zaradi laži, čeprav laž ni bila žaljiva. — Starši tožijo v svojem imena, če se jim je razžalil otrok. Prva (namreč žaljivka ali klofuta) je prepovedana, druga (vrnjena) ne. — Ni kaznjivo, če se komu reče: »Goljuf bi ti rekel, pa ti ne smem, — besedo nazaj!«

Tatvina. Kar voda prinese, se lahko vzame. Takisto, kar bi drugače brez koristi lastniku šlo v nič, n. pr. mrtev zajec.

Neko županstvo v ljubljanski okolici je sodišču uradno sporočilo, da se ne šteje za tatvino, ako se jerebica vjame z golo roko in nese domov, pač pa če se jo ustreli ali vjame v zanjko.

Iz postopka.

Kolki. Veljavnost tožbe ali prošnje se ravna po višini kolka: čim višji kolek, tembolj sigurna ugodna rešitev. Včasih priproste stranke same odsebe vsiljujejo višji kolek, nego je

potreben, le da ne bi tožba ali prošnja »nazaj prišla«. — Pri neki zapuščinski obravnavi so dediči ugibali, ali bi likvidirali precej obilni račun, ki ga je priglasil rajnkega zdravnik. Pa je bil med dediči tudi košat Korošec in ta se je ogiasil: »Ist die Rechnung gestempelt?« in ko se mu je ta okolnost potrdila, je izjavil: »Wenn die Rechnung gestempelt ist, dann muss sie auch gezahlt werden!« Tako moč ima kolek. — Pogodbe brez kolka so dvomljive veljave.

Podpis. Če stranka ne mara podpisati, sodni ukrep zoper njo nima veljave.

Dokaz. Obdolžencu se mora krivda direktno dokazati; priče morajo priseči, da so obtoženca videle pri toženem dejanju, drugače se ga ne sme krivega spoznati.

Priče morajo držati s tistim, ki jih je predlagal, ker so »njegove« priče. Za prisego jim gre posebe pristojbina; nekateri, ki so posebno previdni, zahtevajo plačilo te pristojbine celo še pred prisego. Treba pa je pri sodnji vedno »enako« govoriti; kdor dvakrat enako ne govori, tega primejo. — Česar ne vprašajo, to se lahko zamolči.

Zagovornika mora plačati, kdor ga je najel. —

Skromno to gradivo se mi je nabralo prilično, samoodsebe, brez sistematičnega prizadevanja, kakršnemu bi kolikor toliko lahko v podlago služil Bogiščičev »Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slavena«. Morebiti skromno to gradivo izpodbudi večjo pozornost na slične pojave: ta namen imajo te vrstice.

Prošnja Josipa Kranjca (Krainca)

za mesto izvanrednega profesorja avstrijskega civilnega prava.

V avtobiografiji, ki jo je napisal dr. Josip Krainc l. 1858. svoji zaročenki, piše med drugim: »Več prememb je bilo odmenjenih za l. 1853. Svojo docenturo sem nadaljeval že četrto leto, toda rastoče sovraštvo, katero so nasprotniki Slovenstva namerili proti nji kot nepotrebni napravi, povzročilo je, da je polagoma pojemala. Zato sem sklenil, da popustim to dvomljivo nameščenje